

Veroslovje (Religions Wissenschaft): prvi med prvimi (erste mit Vorzug)

Teoretična filozofija (Theoretische Philosophie): prvi med prvimi

Matematika (Mathematik): prvi med prvimi

Splošna zgodovina (Universalgeschichte): prvi med prvimi

Grški jezik (Griechische Sprache): prvi med prvimi.¹⁹

Tak uspehi je imel tudi vse ostale tri semestre. Zboljšal je še oceno iz npravi na "povsem primeren" (ganz gemäss).²⁰ Zadnje izpite je opravil v Ljubljani 10. novembra 1821.

Po letih študija na Dunaju, ko se je zopet vrnil v Ljubljano, ni o Prešemu zaslediti nikakršnih podatkov. Pregledoval sem popis prebivalstva v Ljubljani za leto 1833, a ni nikjer omenjen, čeprav so v popisu zajeti tudi najemniki, podnajemniki, skratka, vse kategorije prebivalstva.²¹

Na Temeljnem sodišču v Kranju še čaka starejše arhivsko gradivo te ustanove od začetka 19. stoletja in dalje. Tu bi morale biti Prešernove stvari (spisi) vsaj iz zadnjih let njegovega življenja, ko je bil advokat v Kranju. Ob pomoči arhivarja Kapeleta na sodišču in kolegice Mije Mravljaja iz gorenske enote ljubljanskega zgodovinskega arhiva sem iskal gradivo iz Prešernove pisarne. Uspela ni bilo nikakršnega, kljub kar temeljitemu iskanju. Ali sino premalo iskali, preslabo? Ali ni več teh aktov na sodišču? Morali bi jili biti kar precej, saj jih omenja tudi Avgust Žigon v svoji razpravi Zapuščinski akt Prešernov, kar je objavil leta 1904 v Kranju.²² Kaj vse vsebuje prešerniana v Arhivu SRS, mi ni znano.

Marsikaj o Prešemu iz kasnejše dobe bi bilo moč najti v Zgodovinskem arhivu Ljubljana v raznih fondih. Poznajo je, da so obstajale pobude za postavitve Prešernovega spomenika v Ljubljani že veliko preje, kot šele v začetku tega stoletja. Vse večje pobude je moral obravnavati mestni svet ljubljanski. In to je popisano v zapisnikih mestnega sveta ljubljanskega, ki za ta leta tečejo tekoče. Zgodovinski arhiv Ljubljana pa hrani tudi poseben fascikel o postavitvi Prešernovega spomenika v Ljubljani iz časa županovanja Ivana Hribarja. Tu so vsi zapisniki sej posebnega odbora za postavitve spomenika. Ohranjeni so razni idejni in že bolj izdelani osnutki spomenika. V odboru so sodelovala znana umetniška imena. Lahko bi še našteval. Lahko boino še iskali in marsikaj našli.

Pri pregledovanju starejših rokopisnih knjig iz 16. in 17. stoletja sem našel tudi naslednje: v rokopisno knjigo COD 1/48 — zapisniki mestnega sveta iz leta 1691 — je na 75. prazno stran arhivar Vladislav Fabjančič v letih 1941—1945 z rdečim črnilom napisal:

"Manj strašna noč je v črne zemlje krili,
kot so pod svetlim soncem sužni dnovi.

Prešeren"

OPOMBE

Vse spodaj navedeno je v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, razen, če ni drugače navedeno.

1 Mesto Ljubljana, Indeksi in delovodniki, LJU 2/1, Repertorium 1837—1846, štev. 17.—

2 Mesto Ljubljana, Indeksi in delovodniki, LJU 2/1, Repertorium 1847—1957, štev. 18.—

3 Mesto Ljubljana, Indeksi in delovodniki, LJU 2/1, Gestions Protokoll des k. k. Magistrates der Hauptstadt Laibach, 1851, štev. 2553, 2820.—

4 Klasična gimnazija Ljubljana (nadalje KGL), LJU 184, akcisijski fond 1, škatla (nadalje š.) 52.—

5 Isto kot 4.—

6 KGL, š. 51, 52.—

7 KGL, š. 52.—

8 KGL, š. 52, Tiskan seznam štípendij, Kurende N° 8674/2030, 6. Avgust 1816.—

9 KGL, š. 85, a. e. 109, Scheuchstulil je različno zapisan, tudi Scheichenstuhl.—

10 KGL, š. 85, a. e. 110.—

11 KGL, š. 85, a. e. 111.—

12 KGL, š. 85, a. e. 112.—

13 KGL, š. 85, a. e. 113, 114.—

14 KGL, š. 85, a. e. 115, 116.—

15 KGL, š. 86, a. e. 117, 118.—

16 KGL, š. 86, a. e. 119, 120.—

17 KGL, š. 79, a. e. 38.—

18 KGL, š. 79, a. e. 38, 39.—

19 KGL, š. 79, a. e. 42.—

20 KGL, š. 79, a. e. 43, 48, 49.—

21 Mesto Ljubljana, Statistični popisi, LJU 2/19, Popis prebivalstva v Ljubljani 1830 in indeksi k popisu.—

22 Avgust Žigon, Zapuščinski akt Prešernov, Kranj 1904.

Prvomajski letaki iz NOB v arhivu Inštituta za novejšo zgodovino

Marjeta Čampa

Letaki spadajo med tako imenovani drobni tisk.¹ Mnogovrstni letaki z visoko naklado so imeli skupaj z ostalim tiskom pomembno propagandno funkcijo v narodnoosvobodilni borbi, saj radijske novice in druge komunikacije prebivalstvu niso bile splošno dostopne.

Prvomajski letaki na svoj način nadaljujejo politično prakso prazničnih proglasov, ki jih pozna naše delavsko gibanje med obema vojnama. Seveda pa se je vsebina

močno prilagodila vojnim razmeram: "Delovno ljudstvo vsega naprednega sveta slavi 1. maj ... To je največji in najpomembnejši praznik vsega socialno čutečega človeštva. Istočasno pa je tudi praznik slovenskega delavstva in delovnega ljudstva ..." Takoj za tem sledijo vojaški in politični imperativi, ki jih postavlja narodnoosvobodilni boj: vključevanje v slovensko partizansko vojsko, v OF, skupni boj z ostalimi jugoslovanskimi

narodi. Posebej sta poudarjena vloga in pomen Sovjetske zveze; seveda se omenjajo tudi zahodni zavezniki. Včasih pride močnejše do izraza direktivna komponenta tega tiska.

V arhivu hranimo te letake v fasciklu X².

1. maj 1943

Centralni komite Komunistične partije Slovenije je izdal proglas "Slovenskemu narodu!" (3 izdaje 3–4 str., ciklostil; oprema na naslovni strani rdeča zvezda). Naslovljen je bil delavcem, kmetom, delovnemu ljudstvu, partizanom, partizankam, komandirjem, komandantom in politkomisarjem. V osrednjem delu prevladujejo mobilizacijski toni za vstop v slovensko partizansko vojsko in poudarjajo se vojaški uspehi Sovjetske zveze ter zaveznikov, pa tudi jugoslovanskih partizanov pod Titovim vodstvom. "... Okupatorji skušajo mobilizirati slovenske može in fante za vzliodno fronto, slovenske delavce in kmete za delo po vojnih tovarnah... Kmetje naj ne oddajajo prihodek okupatorjem ... Mladina naj vstopa v vrste narodnoosvobodilnega boja ... Žene naj se združijo v vrstah OF ... Živelo bratstvo in sloga narodov Jugoslavije v borbi proti okupatorjem! Živela Sovjetska Zveza, velik zaščitnik malih in vseh zatiranih narodov! Živela angleško – sovjetska – ameriška vojna zveza, živeca enotnost svobodoljubnih sil vsega sveta v borbi proti krvavemu fašizmu!"

Pokrajinski odbor OF je 1943. leta napisal "Prvomajski proglas Osvobodilne fronte delovnemu ljudstvu in narodu Gorenjske in Slovenske Koroške" (2 izdaji, 1 str., ciklostil). Nekaj poudarkov: "... Veliko večino slovenskega naroda predstavljajo delavci, kmetje in delovno izobraženstvo. Zato mora biti in zato je prvi maj, praznik delovnega ljudstva, tudi slovenski narodni praznik ... je tudi praznik vseh narodov sveta, ki se s Sovjetsko Zvezo, Anglijo in Ameriko na čelu borijo za svojo svobodo. Prvi maj torej ni praznik miru, praznik borbe je ..." Seveda pa je dodan poziv za vstop v organizacijo OF in tudi v partizansko vojsko.

1. maj 1944

"Živel 1. maj!", je naslov prazničnega proglasa, ki ga je izdal Centralni komite Komunistične partije Slovenije (1 izdaja, 1 str., rdeče črke tiskarne "11-A", 17. 4. 1944).³ Centralni komite se obrača na Slovence in Slovenke, borce, oficirje in politkomisarje, na delavski razred Slovenije, na kmete, inteligenco, obrtnike in meščane, na komuniste ... "Delavski razred Slovenije! V sveti domovinski vojni proti najhujšemu sovražniku demokracije si doprinesel velikanski delež. Pokazal si krasne primere svoje patriotske zavesti, nerazdružljivo povezane s svojo demokratično in človečansko zavestjo..." To je gotovo lepo priznanje in zahvala slovenskemu delavcu. Nekateri proglasi so bolj kritični v tem oziru.

Razmnožen je bil tudi letak Centralnega komiteja Komunistične partije Jugoslavije (1 izdaja, 4 str., tisk): "Narodom Jugoslavije. Delavci, kmetje, delovno ljudstvo, rodoljubi naše domovine!" V uvodnem delu se ugotavlja, da so delavcem Jugoslavije dosedanje vojaške in politične zmage prinesle vse demokratične pravice, ki jim v prihodnosti zagotavljajo vlogo in mesto, kakršnega delavci zaslužijo. Nato sledijo zelo kritični toni:

"... Na žalost mnogi izmed vas še služijo okupatorju in njegovim pomagačem, ko delajo v njegovih fabrikah, delavnicah in po poljih, ali se nahajajo celo v različnih vojaških formacijah ... Delavci na delu v Nemčiji! Vi ste napravili največji greh nad delavskim razredom, nad svojim narodom in nad našimi velikimi zavezniki, a v prvi vrsti nad ZSSR ... Vi ste zamenjali nemške delavce, da jih je Hitler lahko poslal na fronto. Rušite stroje in skladišča, vračate se takoj v domovino! Stopajte v Narodno Osvobodilno Vojsko Jugoslavije in na delo za obnovo naše domovine!" CK KPJ je prav tako ostro pozval še železničarje, rudarje, kmete ter vse delovno ljudstvo na okupiranem ozemlju, naj ne sodeluje z okupatorjem.

Glavni odbor Delavske enotnosti (Franc Leskošek, Tone Fajfar, France Svetek) je sestavil proglas "Slovenskemu delavstvu za 1. maj". (5 izdaj, 1 str., ciklostil; tisk: tiskarna 13-A, 6.000 izvodov, natisnjenih 26. 4. 1944).⁴ Ta letak kaže, da vključevanje delavcev v narodnoosvobodilni boj ni bilo vedno tako uspešno, kot so si aktivisti želeli: "... z vašim delom v okupatorjevi industriji si sovražnik podaljšuje življenje, z vašim delom se podaljšuje trpljenje slovenskega naroda... Pozivamo vas, da vsaj v zadnjih mesecih nastopite kot pravi Slovenci in zavedni proletarci... in zadnji opomin tistim delavcem, ki so se iz kakršnihkoli razlogov dali mobilizirati v izdajalsko Rupnikovo vojsko."

Okrožna organizacija OF Kozje-Brežice je 1. maja 1944 izdala poziv "Senovskim rudarjem!" (glej zbornik Krško skozi čas, 1977, str. 519). Četudi ne gre za pravi prvomajski letak, ga delno citiram zaradi njegove vsebine: "... Rudarji! Odbor Narodnoosvobodilne fronte, kot merodajna oblast na teritoriji Slovenije, vas je že večkrat opozoril, da prenehate z delom za okupatorja... Svoboda se ne daje, svoboda se jemlje. Skrajni čas je, da prenehate s hlapčevsko službo in da izvršite naloge, katere postavlja pred vas Narodnoosvobodilna fronta... Organizirajte se po vseh obratih v odbore Delavske enotnosti!"

IO OF je 24. aprila 1944 v svojem prvomajskem letaku "Slovenci!" (4 izdaje, 1 str., ciklostil; tisk tiskarne 13-A) pozival k proslavljanju praznika z vso primerno svečanostjo, saj je slovensko delavstvo vneslo ogromen delež v osvobodilno borbo; dokazalo je v najtežjem trenutku zgodovine svojo ljubezen do naroda in skrb za bodočnost, za svobodo.

OF je za 1. maj izdala tudi trosilni listič "Svoboda je blizu!" (2 str., rdeč tisk na rumenem papirju). Omenim naj dve zanimivi gesli: Samo narod, ki si sam reže svoj kruh, si tudi sam piše svoje postave! – Živeli enotni sindikati Jugoslavije! –

Pokrajinsko poverništvo IOOF za Gorenjsko je izdalo letak delavcem, kmetom, delovnim izobražencem, partizanom in aktivistom OF (Kranj, 3 izdaje, 2 str., ciklostil, na naslovni strani peterokraka zvezda s srpom in kladivom). Med prazničnim tekstem je tudi poziv izobražencem Gorenjske: "... danes je prišel trenutek, ko mora tudi zaveden slovenski inteligent izpolniti svojo dolžnost do domovine! Zato dvignite svoj glas proti sleparski, pustolovski propagandi Hitlerjevih belo in plavogardističnih gestapovskih agentov!" OF se podobno obrača tudi na kmeta: "Ne nasedajte Hitlerjevim agentom, ki poskušajo izrabljati vaša verska čustva in navezanost na zemljo, da bi vas pognali v boj proti lastnim bratom in proti Rdeči armadi..."

Ohranjena sta prvomajska proglasa Okrožnega komiteja KPS za Notranjsko in Okrožnega odbora OF za Slovensko Istro (prvomajske akcije). Lepo opremljen letak,

brez navedbe izdajatelja in razmnožen na opalografu (slovenska trobojnica, Triglav z zvezdo, morje, znak OF) prinaša navodilo: praznik 1. maja naj se praznuje pod geslom "Vse za svobodo, bratstvo in mir!"

Tri letake so izdale vojaške enote, med njimi tudi borci XXX. divizije ("Prvi maj", 2 str., ciklostil). V poetičnem slogu so zapisali: "Prvi maj je Tvoj dan, Ti izgarani drvar, ki so Ti klane in lile izpil kri... Tvoj praznik je danes, sključen vipavski viničar, lrbet so Ti uklonile brajde, prsti so Ti otrdeli od rovnice..." Omenjena je Sovjetska zveza in njena slavna Rdeča armada: v SZ je za vse ljudi poskrbljeno, ni brezdomcev in sirot, za vsakogar je dovolj kruha. Polivalili so tudi Angloameričane, saj so dobili od njili pomoč v orožju, obleki in zdravilih; zelo ugodno so ocenili tudi njihova uspešna bombardiranja Hitlerjeve evropske trdnjave. Proglas so zaključili z gesli: Živela narodnoosvobodilna vojska Jugoslavije! Živel AVNOJ! Živel SNOS!

1. maj 1945

Tiskarna "TRILOF" je v dneh med 28. in 30. aprilom 1945 natisnila letak "1. maj naš državni praznik" (2 str., 1023 izvodov):⁵ "...jugoslovanski narodi prvič v zgodovini praznujemo prvi maj kot svoj državni praznik... v vseh osvobojenih federalnih enotah prevzemajo oblast najširše ljudske množice delavcev, kmetov in delovnih izobražencev..." Letak se zaključi s stavkom: "1. maj proslavlja ves slovenski narod pod vtisom silnih zmag Jugoslovanske armade."

Okrožni odbor OF za Notranjsko Ribnica je izdal letak pod naslovom: "Živel 1. maj, naš državni praznik!" (1 str., ciklostil). Tekst je pisan zelo čustveno: "Bratje, sestre!... Srca nam napolnjuje sreča in ponos, kajti bliža se konec trpljenja naše izmučene domovine ... Svoboda, ki trka na vrata, nas bo našla pripravljene. Pokažimo vsemu svetu, da smo prav tako sposobni vladati sami sebi, kot smo bili sposobni osvoboditi svojo domovino! ...Naj živi prvi maj, dan bratstva delovnega ljudstva vsega sveta!"

Letak zaključijo gesla s pozdravi Titu, Rdeči armadi.

Naglo zaporedje vojaških in političnih dogodkov v aprilu in maju 1945 je prekomerno obremenjevalo tiskar-

je; zato niti ni čudno, da imamo v arhivu ohranjena le omenjena dva letaka.⁶

OPOMBE

1 Drobn tisk (letaki, plakati, vabila, koledarji, tiskovine i. dr.) je zanimiv zaradi svoje sporočilnosti in deleža, ki ga ima v propagandi tako v preteklem kot tudi sedanjem času. Pri nas so pisali o tej problematiki: Breda I'ilo, Stane Bernik, Marjeta Mikuš, -

2 Karpo Godina je med njimi izbral nekaj prmerkov za mednarodno razstavo v Berlinu leta 1986. -

3 Jože Krall; Partizanske tiskarne na Slovenskem, I. knj., Lj., 1972, str. 137. -

4 Jože Krall, ibid., str. 140. -

5 Jože Krall, Partizanske tiskarne na Slovenskem, III. knj., Lj., 1976, str. 292. -

6 Še en prvomajski proglas omenjam, četudi je izšel le v časopisu: Partizanski dnevnik je 1. maja 1945 (št. 87) objavil "Proglas narodom demokratične federativne Jugoslavije za 1. maj" (podpisali so ga: Glavni odbor enotnih sindikatov, NOF Srbije in Hrvatske, slovenski IOOF, NOF Bosne in Hercegovine ter Makedonije in Črne gore, USAOJ in AFŽJ).